

Sultan Abdülaziz'den Richard Wagner'e...

TİYATROSUNA PARA YARDIMI YAPTI

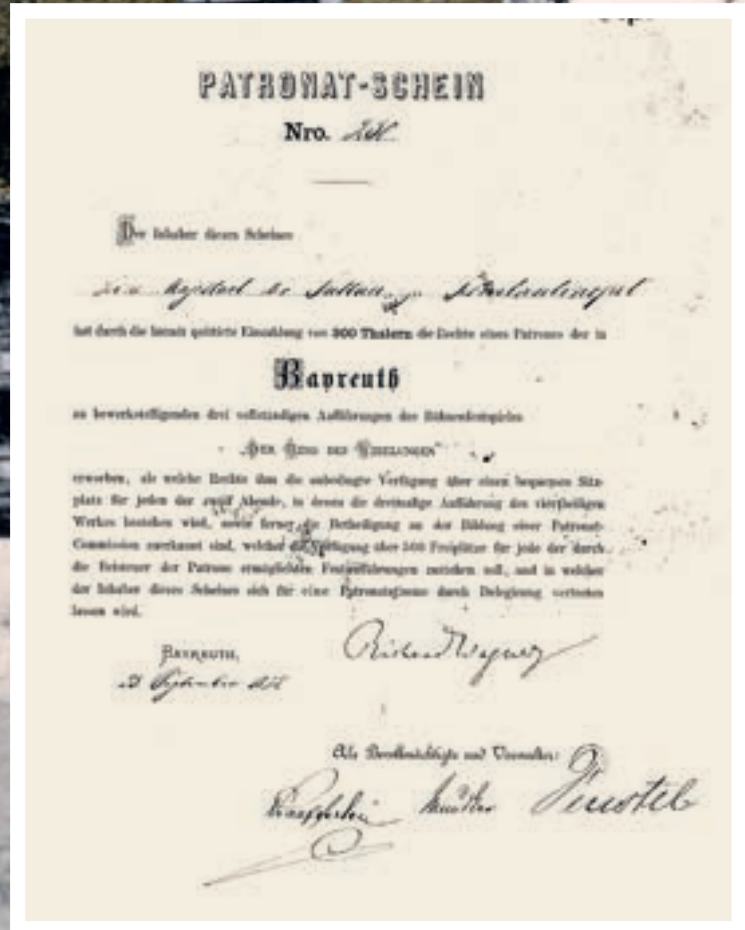
Verlag: Adolf Schaupp, Bayreuth.

Bayreuth Richard Wagnertheater

Dünyaca ünlü besteci Richard Wagner'ın hayatında İstanbul ve Osmanlı İmparatorluğu'nun özel bir yeri oldu. İstanbul'a hiç gelmemesine rağmen kendini Osmanlı başkentinde hayal eden Wagner'e inşa ettirdiği tiyatrosu için Sultan Abdülaziz de mali destek göndermişti.

Emre Aracı

www.emrearaci.weebly.com

Bayreuth'taki Festival Tiyatrosu 1880'li yıllarda (üstte). Sultan Abdülaziz'e verilen ve Patronat-Schein adı verilen sertifikalardan biri. Bu sertifikalar 23 Eylül 1872 tarihinde Wagner tarafından imzalanmıştı ve tiyatrunun açılış töreni davetiyesi niteliğindedi (sağda).

“M

inna ile İstanbul'a vardığımda şehrin güzelliği karşısında o kadar etkilendim ki, kimse böyle bir yeri görmeden ne olduğunu anlamaz diye avaz avaz bağırdım". Alman besteci Richard Wagner (1813-1883) ilk eşi Minna ile İstanbul'a yapmış olduğu bir seyahati sonraki eşi Cosima'ya bu sözlerle anlatmış, Cosima ise 30 Kasım 1870'te bestecinin bu heyecanlı sözlerini günlüğünün satırlarına aynen kaydetmişti. Köpeği Rus da bu yolculukta Wagner'e eşlik etmişti. Tüm ziyaret oldukça macera doluydu, çünkü besteci Minna'yı kaybetmiş ve onu labirenti andıran şehirde nafile yere arayıp durmuştu. Derken Rus bacağından yaralanıverdi. Kolunun altına aldığı ağır hayvanla, Wagner en sonunda bir hana varmayı başardı. Bir araba ve

Paul Lange ve bandosu (altta). Sonradan renklendirilerek kartpostal olarak basılan fotoğrafta Paul Lange de (ikinci sıradan soldan beşinci) davulların arasında görülüyor.

pansiyon soruşturdu. Daha sonra bir arabacı onu Haliç ve Boğaz kıyılarında gezintiye çıkardı. Şehrin görüntüsü hislerini daha da coşturmuştu. Besteci, Lucerne yakınlarında Tribschen'deki villasında bu hikâyeyi anlattıktan sonra gülmeye başladı, çünkü bütün bunlar bir rüyadan ibaretti. Wagner gerçek hayatta asla adım dahi atmadığı İstanbul'u sadece rüyasında görmüş ve gördüklerinden çok etkilenmişti. İngiltere'de yayımlanan *The Wagner Journal*'ın 2020 Temmuz sayısında "*Wagner and the Ottomans*" başlıklı yazıma da Cosima'nın günlüğünde okuduğum büyük besteciden bu hoş anekdotla başlamıştım.

Wagner'in İstanbul'a olan ilgisi Osmanlı döneminden daha çok Roma ve Bizans dönemlerine aitti. Zira o ara eşi Cosima Haçlı Seferlerinin tarihini okuyor ve 13'üncü yüzyılda İstanbul'da kurulan Latin İmparatorluğu'nu tartışıyorlardı. Wagner kendisinden 24 yaş küçük olan besteci Franz Liszt'in kızı Cosima ile nihayet 1870 yazının 25 Ağustos günü evlenebilmiş ve hatta ona yine aynı yılın Noel günü, 25 Aralık'ta doğum günü hediyesi olarak Tribschen'de seslendirilen *Siegfried Idyll*'i ithaf etmişti. Tribschen'deki bu villayı 1866 Mayıs'ında Wagner'in ha-

Salut de Constantinople.

Musiciens artistes dirigés par l'aimable chef d'orchestre Mr. Lange.

Wagner gerçek hayatta **adım dahi atmadığı İstanbul'u sadece rüyasında görmüş** ve gördüklerinden çok etkilenmişti.

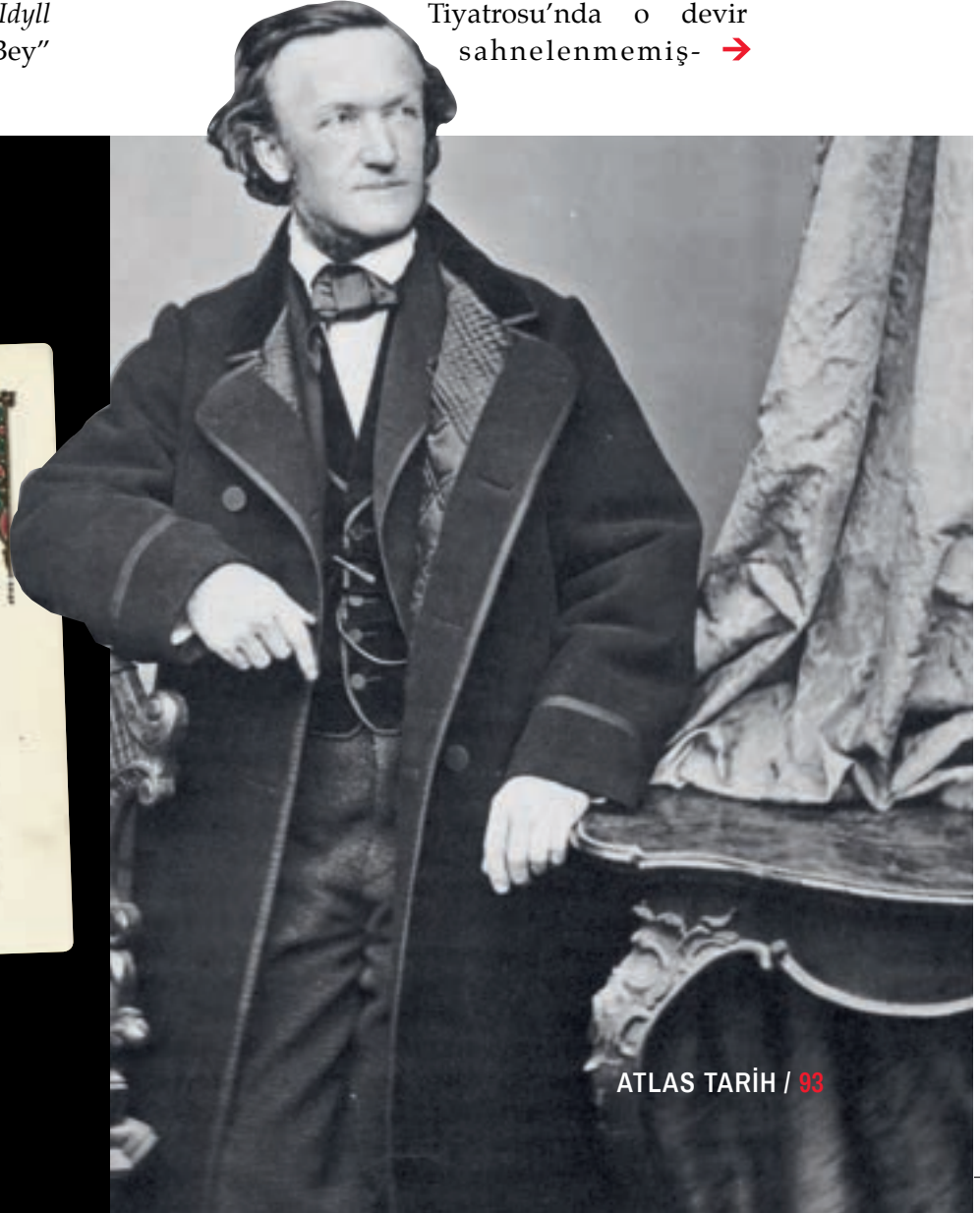
misi Bavyera'nın genç kralı II. Ludwig de ziyaret etmiş, besteci bir mektubunda burası hakkında krala, "Evimin kapısından dışarı çıktığımda kendimi sihirli bir dünyanın içerisinde buluyorum: Dünyada bundan daha güzel, bundan daha sıcak bir yuva havasında bir yer düşünemiyorum" tanımlamasını yapmıştı. Wagner Tribschen'in sihirli dünyasında rüyasında İstanbul'u görürken çeyrek asır sonra o villada seslendirilen *Siegfried Idyll*'in İstanbul'un Pera Palas Otelinde bir konserde seslendirileceği aklına gelebilir miydi?

15 Aralık 1895'te Pera Palas'ın Balo Salonu'nda Alman şef Paul Lange'nin (1857-1919) idaresinde gerçekleşen, o senenin dördüncü büyük klasik müzik konserinde, *Le Moniteur Oriental* gazetesinde çıkan ilanlara bakılırsa Beethoven'ın 5. Senfoni'sinin "Allegro" bölümü, Weber'in *Freischütz Uvertürü* ve Liszt'in *Macar Rapsodisi* ile birlikte *Siegfried Idyll* de seslendirilmişti. Müzik tarihimize "Lange Bey"

olarak geçen, 1857'de Potsdam yakınlarındaki Kartzow'da doğmuş olan bu Alman müzisyen 1880'den beri İstanbul'da yaşamaktaydı ve 1906'da Sultan II. Abdülhamit kendisini Ertuğrul Yatı bandosuna şef tayin edecekti. Hatta onu bandosuyla birlikte gösteren bir fotoğraf renklendirilerek kartpostala dönüşecek ve altına da "l'aimable chef d'orchestre Mr. Lange" (Sevilen Orkestra Şefi Bay Lange) yazılacaktı. Lange, 1900 yılına geldiğinde 70 kişilik bir orkestra ve 200 kişilik bir koroyla Alman Büyükelçiliği'nin Kaisersaal'ında *Parsifal*'den bölümler seslendirmiş ve bu konserin büyük başarısı üzerine de Üsküdar'daki Amerikan Kız Koleji'nde bir Wagner matinesi düzenlemişti.

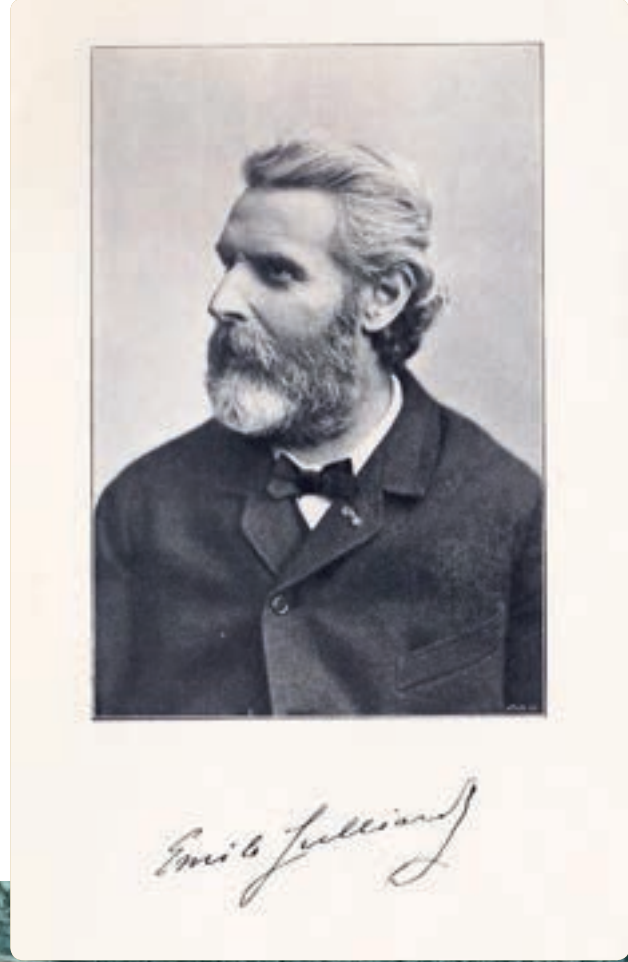
Her ne kadar Wagner İstanbul'a hiç adım atma- mışsa ve hiçbir operası Verdi operalarının revaçta olduğu İstanbul'un Naum Tiyatrosu'nda o devir sahnelenmemiş- →

Muzika-yı Hümayun'un 21 Mart 1910'da Dolmabahçe Sarayı'nda verdiği konserin programı (Emre Aracı Koleksiyonu, altta). Richard Wagner 1860'lı yıllarda (sağda).

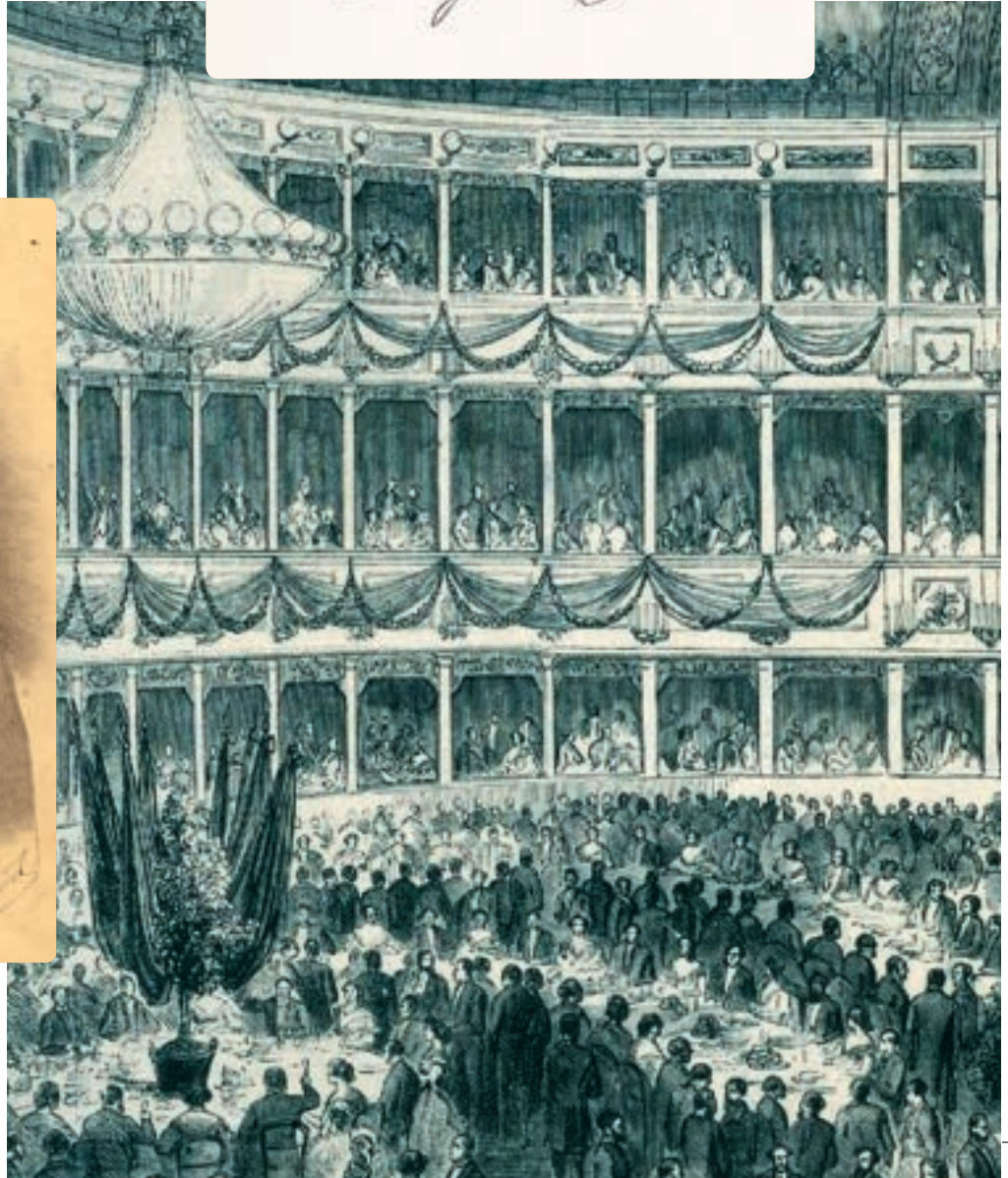

se de şöhreti Beyoğlu'nda fazlasıyla biliniyordu. Hatta Tribschen'de *Siegfried Idyll*'in seslendirildiği yıl Naum Tiyatrosu'nda ona ithafen *Pays lointains* (*Uzak Ülkeler*) adını taşıyan, son derece özgün ve büyük besteciye uzak bir ülkeden methiye türünde bir senfonik şiir seslendirilmişti.

Bu eserin bestecisi o sezon Naum Tiyatrosu'nun şefi ve müzik direktörü olan Macar asıllı piyanist Henry Ketten (1848-1883) idi. Ketten bir "Wagnerienne" olarak biliniyordu ve hatta *La Turquie* gazetesi 29 Nisan 1870 tarihli sayısında onun için "özellikle Wagner'in ekolünün sadık bir takipçisi" tanımlamasını yapmıştı. Esasında Ketten o devir İstanbul'da yaşayan tek Wagner sempatzmanı değildi. 1869-1872 yılları arasında Galatasaray Mekteb-i Sultanisi'nde Fransız edebiyatı dersleri veren ve *La Turquie* gazetesinde yazıları yayımlanan Émile Julliard da (1837-1906) koyu bir Wagner destekçisi ve hayranıydı. Hatta Julliard, Wagner'in hayatı, felsefesi ve eserleri

Mekteb-i Sultani'de Fransız edebiyatı dersleri veren Émile Julliard (sağ üstte). Naum Tiyatrosu'nun müzik direktörü Henry Ketten (altta). Naum Tiyatrosu'nda (sağda) Wagner'e ithafen senfonik şiir seslendirilmişti.

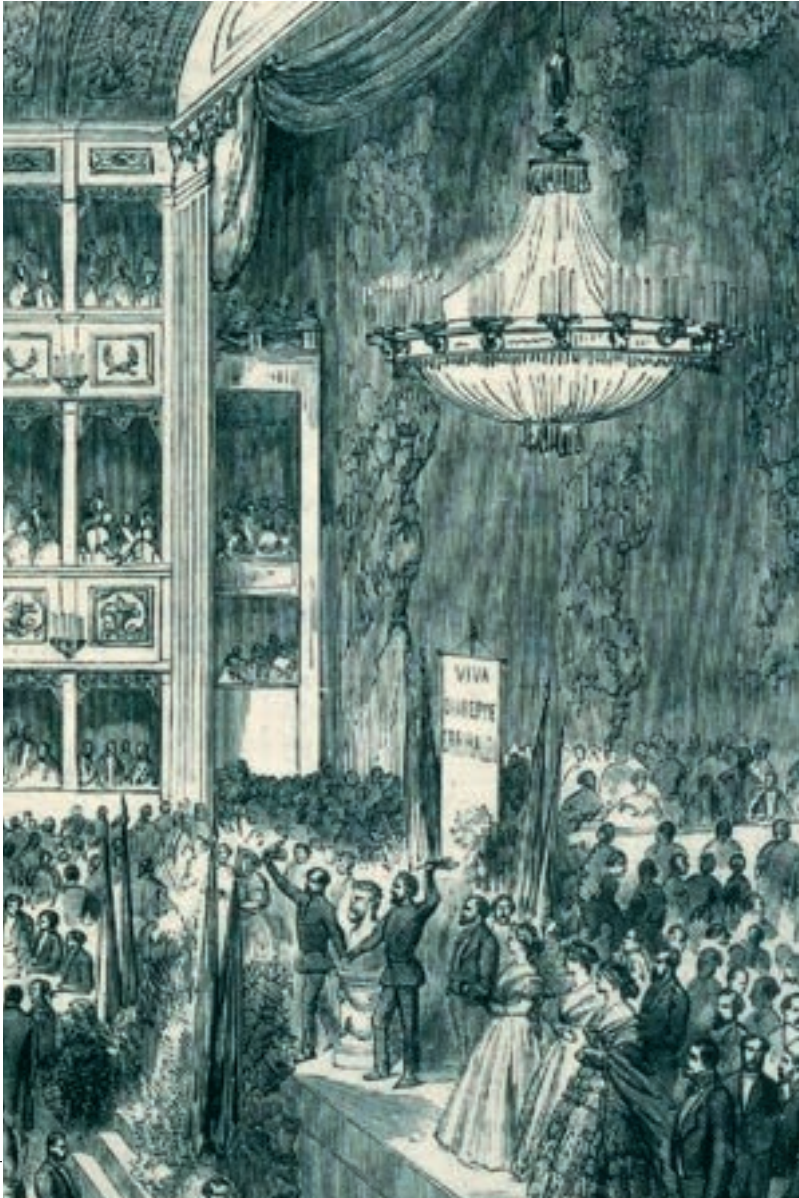

Naum Tiyatrosu'nda Wagner'e ithafen *Uzak Ülkeler* adlı özgün bir senfonik şiir seslendirildi.

üzerine *Le Vaisseau-Fantome et les Débuts de Richard Wagner* (Cenevre, 1894) adlı bir kitap ve çeşitli makaleler de kaleme almış, besteci hakkındaki görüşlerini *La Turquie*'nin sütunlarından sık sık İstanbul halkına duyurmuştu. 13 Mayıs 1869 tarihli *La Turquie*'deki köşesinde "Avrupa'nın Aslanı", "Armoninin Prensi" olarak tanımladığı Wagner'e ithafen yazmış olduğu bir şiiri de yayımlanmıştı.

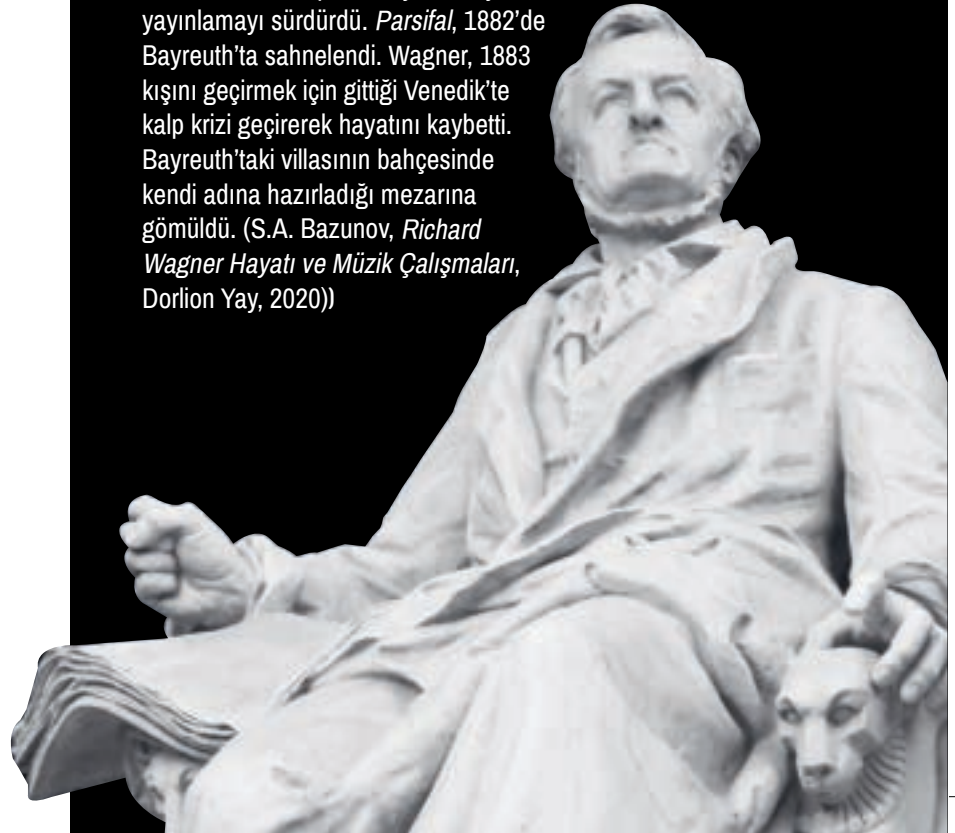
Sultan Abdülaziz'den destek

Aynı devre Wagner'e İstanbul'dan belki de hiç beklemediği boyutta bir ilgi ve destek ise Sultan Abdülaziz'den geldi. Besteci *Der Ring des Nibelungen*'i oluşturan *Das Rheingold*, *Die Walküre*, *Siegfried* ve *Götterdämmerung* operalarını bir festival havasında →

Schopenhauer etkisinde eserler

Richard Wagner 1813'te Leipzig'de doğdu. Geliştirdiği birleşik sanat eseri kavramı (Gesamtkunstwerk) ile müzik dünyasını etkiledi. Gerek müzik ve drama alanındaki yenilikleri, gerekse Yahudi karşıtı görüşleri nedeniyle 20'nci yüzyılın en çok tartışılan müzik adamlarından olmuştur. Wagner, küçük yaştan itibaren tiyatroya ilgi duymaya başladı. Weber'in bir operasını ve Beethoven'ın bir senfonisini dinledikten sonra ise müzik tutkusu ortaya çıktı. 1832'de belli başlı eserlerinden ilki olan *Do Majör Senfon*'yi besteledi. 1833'ten itibaren çeşitli küçük tiyatro topluluklarında orkestra şefi olarak çalıştı. *Das Liebesverbot* (Yasak Aşk) operası 1836'da Magdeburg'da sahnelendi ve bunu *Rienzi* (1842) takip etti. Wagner içindeki özgün sesi ilk olarak Riga'dan Londra'ya giderken yakalandığı bir deniz fırtınasının ardından kaleme aldığı *Uçan Hollandalı* (1843) operasıyla buldu. Bunu *Tannhäuser* (1845) ve *Lohengrin* (1850) operaları takip etti. Armonik ve tonal diliyle modern müziğin başlangıcı olarak kabul edilen, 1859'da tamamladığı *Tristan und Isolde* operası ise Wagner'in etkisi altına girdiği filozof Arthur Schopenhauer'ın pesimist görüşlerini müzikle ifade ettiği başyapıtı olarak ortaya çıktı. *Die Meistersinger von Nürnberg* (1868) operasında da Schopenhauer'ın etkisi belirgindi. Hayatının en zorlu evresinde Bavyera'nın genç kralı II. Ludwig'in maddi ve manevi desteğini alan Wagner Kuzey Avrupa kökenli mitterlerden ve efsanelerden yola çıkarak diğer operalarında da olduğu gibi librettosunu kendisinin kaleme aldığı *Das Rheingold*, *Die Walküre*, *Siegfried* ve *Götterdämmerung*'dan oluşan *Der Ring des Nibelungen*'i tamamlamayı başardı. 1877'de *Parsifal* operasını yazmaya başlayan Wagner, "saf ırk" konusundaki polemik yaratan yazılarını yayınlamayı sürdürdü. *Parsifal*, 1882'de Bayreuth'ta sahnelendi. Wagner, 1883 kışını geçirmek için gittiği Venedik'te kalp krizi geçirerek hayatını kaybetti. Bayreuth'taki villasının bahçesinde kendi adına hazırladığı mezarına gömüldü. (S.A. Bazunov, *Richard Wagner Hayatı ve Müzik Çalışmaları*, Dorlion Yay, 2020))

1870 yılında basılan Alman gümüş parası thaler (sağda). Richard Wagner ve Franz Lizst'in kızı olan eşi Cosima Wagner (üstte). Sultan Abdülaziz Abdullah Biraderler tarafından çekilen fotoğrafında (üstte ortada). Bayreuth Festival Tiyatrosu'nun günümüzdeki hali (Fotoğraf: Emre Aracı, karşı sayfada).

saahnelemek üzere Bayreuth'ta bir tiyatro binası inşa etmeye karar verince pek çok Avrupa hükümdarı ve soyludan yardım toplamaya başlamıştı. Bağışlarına karşılık Wagner hamilerine kendi imzasını taşıyan ve Patronat-Schein olarak bilinen sertifikalar hazırlattı. Bu sertifikalar aynı zamanda *Ring*'in Bayreuth Festival Tiyatrosu'nda gerçekleşecek olan prömiyerine davetiye niteliğindediydi. Sultan Abdülaziz de 1872 yılının Eylül ayında bu sertifikalardan on tane satın aldı. Her bir sertifika 300 thaler (1908'e kadar Almanya'da kullanılan altın veya gümüş sikke)

değerinde olduğu üzere padişah Bayreuth Tiyatrosu'nun inşa fonuna toplamda 3 bin thaler bağış yapmış oluyordu. Wagner'in imzasını taşıyan ve üç tanesi Bayreuth Arşivi'nde, bir tanesi ise Stanford Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan bu sertifikalar "Seine Majestät der Sultan zu Konstantinopel" olarak düzenlenmişti.

Mısır Hıdivi İsmail Paşa da bağış yapanlar arasındaydı. Tiyatronun inşaatı hızla ilerlerken Cosima 5 Eylül 1873 tarihli günlüğüne o günün öğleden sonrasında tiyatroya gittiklerini, bayrak direklerinin boyandığını, ama sadece Alman bayraklarının mı, yoksa bağış yapan "Türkiye, Rusya, vs." gibi diğer ülke

bayraklarının da açılışta burada dalgalanacağı konusunda henüz karar verilmediğini yazmıştı. Festival binası 13 Ağustos 1876'da açıldı, ancak Sultan Abdülaziz açılış törenine katılamadı. Çünkü 4 Haziran 1876 günü yaşamını yitirmişti. Ölüm nedeninin intihar mı, yoksa cinayet mi olduğu uzun yıllar tartışılacaktı. Sultan Abdülaziz'in desteğinden Richard Wagner'in kayınpederi olan bir başka ünlü besteci Franz Liszt de övgüyle bahsetmişti. Cosima'nın günlüğünde *Ring*'in 1876 Ağustos'undaki prömiyeri öncesi tahttan indirildikten sonra intihar ettiği düşünülen Sultan Abdülaziz'in trajik akıbeti de yer alıyordu. 12 Ağustos 1876 tarihli *The Musical Standard*'a göre ise Wagner çevresindekilere, Abdülaziz'in bu akıbetinin, tiyatrosunu ve "geleceğin müziğini" desteklemiş olmasından ötürü gerçekleştiğini söylüyordu.

Yıllar içerisinde Wagner'in müziği İstanbul'da Lange gibi şeflerin öncülüğünde Muzika-yı Hümayun repertuarına da dahil oldu. Hatta Bulgaristan kralı Ferdinand ve kraliçe Eleonore'un 1910 yılın-

daki İstanbul ziyaretlerinde Sultan Reşat'ın kral ve kraliçe onuruna Dolmabahçe Sarayı'nda verdiği 21 Mart'taki ziyafette Muzika-yı Hümayun, orijinali arşivimde bulunan programa bakılırsa ilk yarıda *Tannhäuser Marşı* ve *Rienzi Uvertürü'nü* çalmış, ikinci yarıdaki oda müziği konserinde ise *Tristan und Isolde* operasından meşhur aşk düeti piyanoda çalınmıştı. Dahası 1918'de Muzika-yı Hümayun "Kaiserlich Osmanischen Palast-Kapelle" adı altında Zeki [Üngör] Bey'in idaresinde Doğu Avrupa'yı dolaşarak Sofya, Berlin, Dresden, Münih, Viyana ve Peşte'de konserler verdiğinde ise saray orkestrası *Meistersinger von Nürnberg* operasından uvertür ve *Tannhäuser*'dan grand marşı seslendirmiş, Kral III. Ludwig, Zeki Bey'e konser sonrası madalya takmıştı. Bütün bunları Wagner Tribschen'deki rüyasında bile görse herhalde hiç mi hiç inanmazdı, ama belki de en inanamayacağı tiyatrosuna bağlıta bulunan Sultan Abdülaziz'in oğlu, son halife Abdülmecit Efendi'nin kendisinin yağlı boya bir portresini yaparak duvarına asmış olmasıydı... ●